

Slim! De 4 sleutels voor een effectieve les

©2017, **Wildeboer Onderwijsadvies, Vogelrijd 20, 8428 HJ Fochteloo**

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting Pro (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de auteurs, ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te nemen met Wildeboer Onderwijsadvies.

NUR: 190, 846

ISBN: 978-94-6342-137-9

Eerste druk 2017

Redactie:	Marita Weener, www.redactiebureauamaritaweener.nl
Ontwerp en vormgeving:	Inspirify, www.inspirify.nl
Illustratie omslag:	Inspirify, www.inspirify.nl
Illustraties en foto's binnenwerk:	Shutterstock, 123RF, Pixabay
Uitgever:	Sabine Kokee, www.leuker.nu
Druk:	Maak je eigen onderwijsboek, www.maakjeeigenonderwijsboek.nl

Slim! De 4 sleutels voor een effectieve les

voor een effectieve les

Fred Kramer

Theo Wildeboer

leuker.nu

‘De meeste ideeën
over onderwijs
zijn niet nieuw,
maar niet iedereen
kent de oude ideeën’

(Euclides)

Inhoudsopgave

INLEIDING	7
DEEL I DE VIER SLEUTELS VOOR EEN EFFECTIEVE LES	14
Woord vooraf	16
Hoofdstuk 1 Het lesdoel	22
1.1 Wat is een leerdoel?	24
1.2 Denkniveaus en wat je moet doen (en dus leren)	27
1.3 Wat wordt het denkniveau in de les?	28
1.4 Op welk denkniveau beginnen?	31
1.5 Leerdoelen en de formulering	32
1.6 Leerdoelen op toepassingsniveau en de aanpak of werkwijze	34
1.7 Evalueren van het leerdoel	37
1.8 Wat zegt de wetenschap over leerdoelen?	38
1.9 Samenvatting	39
Hoofdstuk 2 De kortste weg naar Rome	42
2.1 Het directe-instructiemodel	45
2.2 Expliciete instructie en onderzoeksmatig werken	50
2.3 Een krachtige directe-instructieles	51
2.4 Het directe-instructiemodel voor kleuters	55
2.5 Strategieën voor beter onthouden	57
2.6 Strategieën voor beter leren	59
2.7 Jonge kinderen en 'leren-leren'?	61
2.8 Formatieve evaluatie	62
2.9 Wat zegt de wetenschap over 'De kortste weg naar Rome'?	66
2.10 Samenvatting	68
Hoofdstuk 3 Actieve betrokkenheid	72
3.1 Actieve betrokkenheid en flow	74
3.2 Actieve betrokkenheid en talentontwikkeling	77
3.3 Hoe actieve betrokkenheid zich ontwikkelt	78
3.4 Wat zegt de wetenschap over actieve betrokkenheid?	85
3.5 Samenvatting	88

Hoofdstuk 4 Afstemming	92
4.1 Verschil tussen afstemming en zorg	93
4.2 Hoe ziet afstemming eruit?	96
4.3 Afstemming en het directe-instructiemodel	98
4.4 Foutenanalyse als basis	100
4.5 Afstemming zichtbaar maken in de les	102
4.6 Wat zegt de wetenschap over afstemming?	106
4.7 Samenvatting	107
DEEL II LEERKRACHTVAARDIGHEDEN	108
Inleiding op de vaardigheden	110
Vaardigheid 1 Efficiënt gebruik van geplande onderwijstijd	112
Vaardigheid 2 Een taakgerichte werksfeer	115
Vaardigheid 3 Variatie in werkvormen	118
Vaardigheid 4 Onderlinge respectvolle omgang	121
Vaardigheid 5 Positieve persoonlijke aandacht	124
Vaardigheid 6 Bevorderen van zelfvertrouwen	127
Vaardigheid 7 Balans tussen complimenten en correctie	131
Vaardigheid 8 Duidelijke uitleg	134
Vaardigheid 9 Controle van uitleg en opdracht	137
Vaardigheid 10 Strategieën voor denken en leren	141
Vaardigheid 11 Feedback op het leer- en ontwikkelingsproces	144
Vaardigheid 12 Alle leerlingen actief bij de les	147
Vaardigheid 13 Doelmatig samenwerken	150
Vaardigheid 14 Afstemmen op verschillen	153
Over de auteurs	156

Inleiding

‘Wat vinden jullie een fijne les?’ Deze vraag legden we tijdens een interview voor aan enkele leerlingen van groep 8 van De Meander in Nijverdal. Er ontstond een levendig gesprek en de leerlingen vulden elkaar aan. ‘De uitleg moet niet te lang duren. Als je het snapt, moet je aan het werk kunnen, anders verveel je je. Een lesdoel is belangrijk. Je weet dan precies waar je op moet letten en of je het goed hebt begrepen. Nieuwe leerdoelen zijn leuker. Ze maken je nieuwsgierig. Je gaat dan vanzelf supergoed opletten. De uitleg is goed als je snapt hoe je iets moet doen en als er vragen worden gesteld waar je niet meteen het antwoord op weet. Maar dan moet de meester of juf het zelf ook snappen, anders is de uitleg onduidelijk. Het is ook fijn als het in de klas rustig is en je af en toe mag samenwerken. Anderen kunnen jou soms heel goed iets uitlegen.’

REFLECTIE

Wat werkt voor leerlingen?

Lieke, Tigo, Mikro en Julia hebben meegewerkt aan het interview. Ze hebben blijkbaar duidelijke opvattingen over wat voor hen een effectieve les is, wat echt werkt.

Vraag:

Wat zijn jouw ideeën over een effectieve les? Welke overeenkomsten en verschillen ervaar jij met de ideeën van deze leerlingen?

TIP

Praat met leerlingen over de effectieve les

Doe eens een onderzoekje in je eigen groep. Vraag de leerlingen wat voor hen een fijne les is. Nadat je hun punten op een rijtje hebt gezet, maak je een enquête die je door de leerlingen anoniem laat invullen. Vertel erbij dat je dit onderzoekje doet om hiervan te leren voor het vervolg.

Vraag:

Komt de mening van jouw klas/leerlingen overeen met die van Lieke, Tigo, Mikro en Julia? Wat zijn de overeenkomsten en verschillen?

MEER LEREN IN MINDER TIJD

Na een drukke dag op school vragen leerkrachten zich nogal eens af of ze wel genoeg gedaan hebben voor hun leerlingen. Dat is begrijpelijk. Wie van lesgeven houdt en om kinderen geeft, zoekt altijd naar de grenzen van het mogelijke. Om die reden vinden de meeste leerkrachten het fijn wanneer er tijd is om over de les te praten. Het uitwisselen van leservaringen, het delen van een leuke werkvorm of het vieren van een succes (Kevin snapt het!) kan een geweldige stimulans zijn om steeds betere lessen te ontwerpen en uit te vinden hoe de les nog effectiever kan.

Ook professioneel gezien is deze collegiale uitwisseling en het blijven puzzelen een belangrijk punt. Leerkrachten blijken namelijk in vergelijkbare lessituaties verschillende resultaten te bereiken (Bos-

ker, 2005; Marzano, 2009). Marzano en Hattie onderzochten concrete leerkrachtinterventies en de samenhang met hoge leeropbrengsten. Het gaat hen niet om 'goed of fout' maar om de vraag wat je kunt doen om in minder tijd meer leerrendement te halen. De effectiviteitsvraag dus. Hattie is daarover opvallend uitgesproken. In een interview in *Trouw* (De Vries, 2015) zegt hij: *'Waar ik mee worstel is dat iedere leraar denkt dat hij het recht heeft om les te geven zoals hij dat wil. Ik denk niet dat we dat recht hebben. Zoals ik ook niet denk dat iedere piloot het recht heeft om te vliegen hoe hij wil. Het leraarschap is een vak, niet iets dat je doet op gevoel en routine. Er zijn dingen die we wel en die we niet zouden moeten doen in de klas.'*

REFLECTIE

Aanwijzingen voor de leerkracht?

John Hattie poneert in het interview in *Trouw* een pittige stelling, die erop neerkomt dat leerkrachten minder vrij gelaten moeten worden in de keuzes van hun lesopzet.

Vraag:

Ben je het eens met Hattie? Is het niet een beetje 'kort door de bocht' geformuleerd? Stel dat je besluit mee te gaan in de redenering van Hattie, wat is er dan voor nodig dat leerkrachten altijd 'doen wat werkt'?

Met de kwestie *méér leren in minder tijd* hebben leerpsychologen en didactici zich al heel wat decennia beziggehouden. Wie zich een beetje verdiept in de literatuur komt dan ook terecht in een wirwar aan mensbeelden, stromingen, onderzoeken en lesmethodieken (Ruijters & Simons, 2012). Sommige zijn achterhaald of overeind gebleven, andere zijn opgegaan in nieuwe theorieën. Een mooi voorbeeld hiervan is het beheersingsleren van Carroll en Bloom (Valcke, 2011). In het beheersingsleren worden specifieke leerdoelen erg belangrijk gevonden. In ieder leerdoel staat een aanpak of werkwijze centraal en deze wordt onder leiding van de leerkracht ingeoeft. De grondtoon van het beheersingsleren is dat iedere leerling een gesteld leerdoel kan bereiken, mits er gevarieerd wordt in leertijd en feedback. Er is veel empirische ondersteuning voor de effectiviteit van het beheersingsleren gevonden. We zien dan ook nog steeds elementen van het beheersingsleren in de lespraktijk terug, zoals frequente toetsing en verlengde instructie.

HET ONDERWIJS VAN MORGEN

Méér leren in minder tijd is actueler dan ooit. Kinderen die nu geboren worden, gaan rond 2030 aan het werk en tegen 2075 met pensioen. Hoe ziet hun wereld er tegen die tijd eigenlijk uit? Welke veranderingen komen op hen af? Als we kijken naar hoe snel onze leefwereld in amper vijftig jaar is veranderd, dan is één ding zeker: weinig zal nog hetzelfde zijn. Een flink aantal beroepen zijn verdwenen en door nieuwe technologieën (bijvoorbeeld 3D-printen, robotisering, sociale media) zullen er wezenlijke veranderingen plaats hebben gevonden in de manier waarop we informatie

verzamelen, ons voedsel produceren, werken en iets nieuws bedenken, onze vrije tijd besteden en met elkaar samenleven. Hoe bereiden we de kinderen die nu geboren zijn hierop voor? Welke kennis en vaardigheden moeten zij gaan leren?

In januari 2016 bracht het Platform Onderwijs2032 zijn visie uit op de toekomst van het onderwijs. De kern van deze visie is dat er, naast tijd voor kennis en maatschappelijke vorming, meer tijd moet worden ingeruimd voor persoonsvorming. Bij persoonsvorming gaat het om de ontwikkeling van vakoverstijgende vaardigheden zoals 'leren-leren', kritisch denken, probleemoplossend vermogen en samenwerken. Het onderwijs moet daarnaast, aldus het Platform, betekenisvoller worden gemaakt door vakken meer te integreren en leerstof dieper te verwerken. We moeten meer weten van minder, zo luidt het devies (Schnabel, 2016).

Het advies van het Platform Onderwijs2032 krijgt in de komende jaren zijn weerslag in een vernieuwd leerplan voor het basis- en voortgezet onderwijs. Naast een basispakket, waarin al het bovenstaande een plek krijgt, moeten de scholen de leerlingen een aanvullend lesprogramma kunnen bieden. Het betreft een facultatief aanbod op basis waarvan een leerling zijn kennis en vaardigheden kan verbreden en/of verdiepen. Hierbij kan gedacht worden aan programmeren of het verwerven van een extra taal.

DE VIER SLEUTELS VOOR EEN EFFECTIEVE LES

We stelden eerder al dat er in de afgelopen tientallen jaren veel claims zijn gelegd op wat echt zou werken in de klas. Maar nu we over flink wat betrouwbare onderzoeksgegevens beschikken, moeten we tot de slotsom komen dat er eigenlijk maar een paar relevante thema's rond lesgeven overblijven (Hattie, 2014). Deze thema's spelen zich af rond een viertal vragen:

1. Stelt de leerkracht een scherp leerdoel in de les?
2. Volgt de leerkracht 'de kortste weg naar Rome'?
3. Stimuleert de leerkracht de actieve betrokkenheid van leerlingen?
4. Stemt de leerkracht af op verschillen?

Wij noemen deze vier vragen *de 4 sleutels voor een effectieve les*, omdat ze vanwege hun impact op het leervermogen van kinderen en de leeropbrengsten telkens als belangwekkend naar voren komen. De sleutelvragen zijn voor leerkrachten om die reden zinvol om ze in de lesvoorbereiding voor ogen te houden.

Sleutel 1: Het lesdoel

Het doel van de les kan uit één of meerdere leerdoelen bestaan. Het leerdoel richt de aandacht op datgene wat in de les geleerd moet worden. We zullen zien dat dit altijd een aanpak of werkwijze betreft om een oplossing voor een probleem te vinden. Het stellen van een leerdoel is een voorwaarde om feedback op maat te kunnen geven en om de prestaties van leerlingen te kunnen monitoren en beoordelen.

Sleutel 2: 'De kortste weg naar 'Rome''

Daar waar het leerdoel (met de aanpak/werkwijze) de stip op de horizon is, is de les zelf de weg ernaartoe. We willen deze weg zo efficiënt en effectief mogelijk afleggen. De route die de leerkracht verkiest, de keuzes die hij¹ maakt (oefentaken en werkvormen) en de beschikbare leertijd zijn afhankelijk van de ingewikkeldheid van het leerdoel en de kindkenmerken.

Sleutel 3: Actieve betrokkenheid

Geloof in eigen kunnen en de intrinsieke motivatie van de leerling leggen veel gewicht in de schaal wanneer het gaat over de vraag hoeveel de leerling leert. We moeten dit geloof in eigen kunnen en de motieven van leerlingen daarom grondig kennen en weten hoe we er in de les het beste op kunnen reageren. Om deze reden is het nadenken over de derde sleutel eveneens erg belangrijk.

Sleutel 4: Afstemming

Leerlingen verschillen niet alleen in hun motivatie voor het leren. Ze verschillen ook in hun mogelijkheden. Het prestatieniveau, de intelligentie en de voorkennis zijn zaken die een rol spelen bij de afweging hoe de leerkracht het beste kan aansluiten bij de leerling, zodat een ononderbroken ontwikkeling altijd gewaarborgd is.

DRAAI DE SLEUTELS OM!

VOORBEELD

Juf Selma (groep 3) kijkt met toegeknepen ogen even zwijgend de klas rond en fluistert dan: *'Gisteren zag ik al iemand stiekem kijken: welk woordje en welke letter leren we vandaag? Nou, je leert vandaag hoe je de letter ij schrijft* (Selma toont plaatje van een ijsje). *Gisteren bedacht ik mij opeens: ijs is best lekker* (Selma wijst op plaatje) *maar is er nog iets wat ijs is?'* Een paar leerlingen vertellen waar ze nog meer ijs tegenkomen. *'Klopt allemaal'*, zegt Selma. *'En je schrijft het op dezelfde manier. Kijk goed! Dat is de leesletter ij en dit de schrijfletter ij.*

Als je de letter ij schrijft, dan doe je het zo (Selma schrijft met grote armbewegingen de schrijfletter ij in de lucht). *En waarom schrijf je hem zo? Omdat je er een ijsje van kunt tekenen* (Selma maakt van de schrijfletter ij een ijsje op het whiteboard en de leerlingen vinden het vermakelijk). *Pak nu allemaal maar eens je werkschriftje. Jullie gaan de letter ij zo dadelijk zelf schrijven. Maar eerst gaan we nog even samen oefenen. Ga allemaal maar eens staan.'* De schrijfletter (met die lastige lus!) wordt nu met bewegingen van het hele lijf geoefend. De kinderen genieten van het spel dat Selma ervan maakt.

Na een paar minuten zijn de leerlingen aan het werk. Ze mogen voor iedere letter ij een andere kleur gebruiken. Terwijl juf de klas door loopt, verwoordt ze meerdere malen hardop de schrijfbeweging. Hier en daar geeft ze individuele aanwijzingen. En dan blijkt

¹ Voor het leesgemak gebruiken wij voor leerkrachten – en leerlingen – steeds de verwijswaarden 'hij' of 'hem', maar het kan daarbij gaan om zowel vrouwelijke als mannelijke leerkrachten, en om meisjes zowel als jongens.

dat een paar kinderen de lus van de schrijffletter ij consequent verkeerd om schrijven. Selma loopt naar het whiteboard en vraagt de klas even op te letten. *'Sommige leerlingen vergissen zich nog bij de lus. Ze doen die verkeerd om, kijk, zo. Wie kan vertellen waar je dus heel goed op moet letten?'*

Na een kleine tien minuten is het schrijven klaar. Selma vraagt aan de leerlingen welke ij nu het allermooist is gelukt. *'Waar moet je dan naar kijken? Kijk naar de lus, kijk naar de puntjes.'*

Mooi zo, kleur de ij die jij het mooiste vindt. Klaar? Dan mag je jouw mooiste ij aan je schoudermaatje laten zien en vertellen waarom jij die ij het allermooiste vindt. Oh...! Vindt jouw schoudermaatje dat ook? Waarom?'

REFLECTIE

Het schrijven van de letter 'ij'

Selma heeft een concreet en meetbaar leerdoel geformuleerd en evalueert dit ook (sleutel 1). Na een korte introductie gaat ze zonder omwegen op het leerdoel af. Ze geeft een korte demonstratie van de aanpak en faseert haar les met het directe-instructiemodel (sleutel 2). De leerlingen worden actief gemaakt door hen mee te laten 'schrijven' met hun hele lijf (sleutel 3). Dit leidt tot de nodige vrolijkheid. Meteen daarna oefenen de leerlingen de schrijffletter ij, waarbij Selma de aandacht telkens richt op de lus en de puntjes. Naar aanleiding van een paar 'vergissingen' helpt Selma enkele leerlingen bij het schrijven van de letter ij (sleutel 4).

Vraag:

Ben je het eens met de conclusie dat alle sleutels in deze les voldoende aan bod komen? Welke ideeën heb je om de les nog effectiever te maken? Bij welke sleutels horen deze ideeën?

MEER DAN EEN OPTELSOM

Het is niet zo dat de effectieve les een optelsom is van de vier sleutels. Het is veel meer de onderlinge samenhang en consequente toepassing ervan die lessen krachtig maken. Sleutel 1 is daarbij in de lead, omdat deze sleutel in grote mate bepaalt hoe de andere sleutels moeten worden toegepast. Het berekend afstemmen (sleutel 4), bijvoorbeeld, lukt nauwelijks als er geen specifiek leerdoel is (sleutel 1). En zonder een scherp leerdoel zal 'de kortste weg naar Rome' (sleutel 2) en het stimuleren van de actieve betrokkenheid (sleutel 3) ook een greep in het duister zijn. Omdat geen les hetzelfde is, zullen de vier sleutels voor iedere les dus apart omgedraaid moeten worden. Dat is ingewikkeld en tijdrovend, maar juist wel een boeiend facet van het leraarsvak.

De vier sleutels en de lesmethode

Het werken met kant-en-klare lesmethoden heeft ook nadelen. Wanneer je als leerkracht je les op een presenteerblaadje krijgt aangereikt, dan is de behoefte om zelf na te denken over het lesdoel, het inrichten van het instructieproces, het activeren van leerlingen en differentiatie minder aanwezig. Toch zijn methodelessen niet allemaal krachtige lessen. Om die reden is het belangrijk dat leerkrachten de vaardigheid beheersen om zelf lessen te ontwerpen.

Vraag:

Welke sleutel of sleutels pas jij heel bewust toe? Is er nog een sleutel waarop jij je verder kunt ontwikkelen? Hoe zou je dat kunnen doen?

SAMENVATTING

We hebben in dit hoofdstuk het speelveld verkend voor de effectieve les. Het ultieme doel van een effectieve les is een les waarbij *in minder tijd meer geleerd* wordt. Er wordt dan optimaal geleerd, wat inhoudt dat er veel kennis en vaardigheden worden verworven, maar ook dat deze kennis en vaardigheden goed beklijven.

Reflecteren op de effectieve les is belangrijker geworden door de gesprekken in het kader van het onderwijs van morgen en de grote overzichtsstudies van Marzano en Hattie. Uit deze studies blijkt dat de keuzes die leerkrachten voor hun les maken grote verschillen laten zien in wat ze met leerlingen bereiken. Die verschillen kunnen voor sommige vakken zelfs oplopen tot meer dan twee jaar. Veel van wat in de overzichtsstudies als bewezen effectief naar voren wordt gebracht valt te rubriceren onder de 4 sleutels voor een effectieve les. Het betreft het lesdoel, de kortste weg naar Rome, de actieve betrokkenheid en de afstemming. Wie deze sleutels in handen heeft, kan dus slim en gecontroleerd sturen op verdiepend leren en hoge leeropbrengsten.

LITERATUUR

- Bosker, R.J. (2005). *De grenzen van gedifferentieerd onderwijs*. Rijksuniversiteit Groningen.
- Hattie, J.H. (2014). *De impact van leren zichtbaar maken*. Bazalt, Rotterdam.
- Marzano, R.J. (2009). *Wat werkt op school, research in actie*. Bazalt, Rotterdam.
- Marzano, R.J. (2014). *De kunst en wetenschap van het lesgeven*. Bazalt, Rotterdam.
- Ruijters, M., & R.J. Simons (red.) (2012). *Canon van het leren*. Vakmedianet, Deventer.
- Schnabel, P. (2016). *Ons onderwijs2032. Eindadvies*. Bureau Platform Onderwijs2032, Den Haag.
- Valcke, M. (2011). *Onderwijskunde als ontwerpwetenschap*. Academia Press, Gent.
- Vries, M. de (2015). 'Het geheim van goed onderwijs is luisteren naar je leerlingen', interview met John Hattie. *Trouw*, 12 november 2015.

DEEL I

De vier
sleutels
voor een
effectieve les

INHOUD

Woord vooraf	16
Hoofdstuk 1 Het lesdoel	22
Hoofdstuk 2 De kortste weg naar Rome	42
Hoofdstuk 3 Actieve betrokkenheid	72
Hoofdstuk 4 Afstemming	92

Woord vooraf

OBSERVATIE VAN EEN INSTRUCTIELES

VOORBEELD

Wanneer Frits, directeur van De Oleander, om half negen in de klas arriveert zitten de 14 kleuters van groep 1 al in de kring. Snel zet Juf Karin nog wat lijmpotjes op de tafels. Ook zij gaat zitten waarbij ze in één beweging een van karton gemaakte stoomboot op de lege kringtafel plaatst. De leerlingen kijken nieuwsgierig. *'Wat is dit?'*, vraagt Karin. Nou, dat hoeft je aan kleuters niet te vragen! *'De stoomboot van Sint'*, roepen ze enthousiast. *'Klopt'*, zegt Karin. *'Vandaag gaan we een stoomboot maken. Maar voordat we beginnen heb ik nog een paar vragen. Van wie is deze boot?'* *'Van Sinterklaas'*, scanderen de kleuters. *'Heel goed!'*, zegt Karin. *'En in welk land woont Sinterklaas?'* *'In Spanje.'* *'Ook al goed. Tjonge, wat weten jullie al veel!'*, speelt Karin quasiverbaasd. *'En wie weet wat dit is?'* Juf Karin wijst nu op de stuurhut. De groep valt even stil en daarom geeft Karin maar zelf het antwoord: *'Een stuurhut. En wie weet wat dit is? Inderdaad, een stoompijp. Goed, jullie gaan straks een sinterklaasboot maken met een mooie stuurhut en een grote stoompijp. Juf heeft alle spulletjes al klaargezet.'* Er volgt een korte demonstratie hoe de stoomboot van Sint in elkaar geplakt moet worden. Daarna pakt Karin een lijmpotje. De kinderen zijn benieuwd, want zo'n potje hebben ze nog niet eerder gezien. *'Het is hele sterke lijm'*, fluistert Karin geheimzinnig en ze doet de kinderen voor hoe ze zo voorzichtig mogelijk met het lijmpotje moeten omgaan. Er is ook nog een tweede opdracht voor de kinderen, voor als de boot klaar is. *'Met deze kleine houten blokjes (kubussen en halve kubussen) mogen jullie de bodem van de boot van Sinterklaas nabouwen. Het puntje is lastig hoor, maar ga het maar eens proberen. Juf heeft een voorbeeldje klaargelegd, kijk maar.'* Na pakweg vijftien minuten zijn alle kinderen geconcentreerd aan het werk en juf loopt langs de groepjes. Ze helpt met knutselen, geeft hier en daar een aanwijzing en stimuleert de leerlingen er iets moois van te maken. Tijdens het knutselen worden sinterklaasliedjes gezongen. Ja, het is echt gezellig in de klas van Karin!

Frits zit in een hoek van het lokaal. In het kader van een periodiek lesbezoek observeert hij deze les en maakt aantekeningen. De bedoeling is dat hij na de les met Karin in gesprek gaat. Sinds het vorige schooljaar worden er geregeld lesobservaties op De Oleander uitgevoerd. Dat heeft wat voeten in de aarde gehad, maar gelukkig is het team nu zover dat ze in het observeren en nabespreken van lessen een mooie kans ziet om aan de kwaliteit van het onderwijs te werken.

Terwijl Frits de klas nog eens rondkijkt, realiseert hij zich dat lesgeven topsport is. Zijn aantekeningenblad raakt ondertussen vol. Vooral met vragen, zo ziet hij. Wat gebeurt er nu daadwerkelijk in deze les? Welk doel heeft Karin voor ogen? Gaat het haar om de woordenschat (stoom, patrijspoot, stoompijp, stoomboot, ramen) of is het toch meer de fijne motoriek? Hoe is de les eigenlijk opgebouwd? Zou het sneller kunnen? Waar zit